

יהודים משיחיים על הציונות בראשיתה

קטעים נבחרים מתוך הרצאה שנשא גרשון נראל בנושא: "יחסם של היהודים המשיחיים אל רעיון שיבת ציון והציונות, 1866-1948" במסגרת "הקונגרס העולמי האחד-עשר למדעי היהדות" שנערך בירושלים, בשנת 1993. מאת גרשון נראל

ככלים להבעת פרשנויות תיאולוגיות ביחס

נשאר בארץ לאחר שהבריטים עזבו משה עמנואל בן-מאיר ז"ל, 1960

ליקת התנ"ך והברית החדשה אל ההתרחשויות האקטואליות בארץ, אולם מתוך החומר שהתפרסם בהם משתקפת גם תודעה לאומית-ציונית חזקה. בתודעה זו מתקשרת האקטואליה של העיתונות המקומית והיומיומית עם נבואות המקרא. כך, למשל, במדור הארכיאולוגי של "תקוות ציון" דווח בהרחבה ובשיטתיות על תגליות וממצאים מן העבר. הסיבה לכך היתה שהם נתפסו כאמצעי הממחיש את אמיתותם של כתבי הקודש וכביטוי חזותי של הרנסנס הלאומי של היהודים בארץ אבותיהם. ואילו מעל דפי "הצופה" לא אחת תקף העורך בנחישות את מתנגדי הציונות. הוא יצא אף נגד אנשי כמורה נוצריים, שטענו שהברית החדשה מבטלת כביכול את ההבטחות הטריטוריאלייות לעם ישראל. ב"כתב הגנה" הוא טען שהבטחות אלו הן נצחיות וכי קרוב הזמן למימושן. זאת ועוד, המודעות הלאומית החזקה שהיתה ליהודים משיחיים רבים התבטאה לא רק בתחום הרטוריקה אלא גם בצד המעשי. מאמצע המאה הקודמת ואילך נעשו ניסיונות שונים לרכוש קרקעות, בין השאר ליד חולות עזה, במטרה להקים עליהם "קולוניות" של יהודים משיחיים.

מן הראוי להבהיר שהתייחסותם של היהודים המשיחיים אל שיבת ציון והתחייה הלאומית העברית מעוגנת בשני רבדים:

היהודים המשיחיים באנגליה מכתב תמיכה רשמי אל "דוקטור ת' הרצל ושאר מנהיגי התנועה הציונית". ראוי לשים לב לכך שבפנייתם אל הרצל, המנהיג הלאומי שבעיניהם היה התגלמות מודרנית של נחמיה בן חכליה, היהודים המשיחיים מכנים את עצמם "ציונים משיחיים" (Messianic Zionists).

בשנת 1915 נוסדה האגודה האמריקנית של יהודים משיחיים בניו יורק. ממש מראשיתה נעשו מטעמה ניסיונות ליצור קשרים עם אישים ומוסדות של התנועה הציונית בארה"ב ובקנדה. במגעים אלו בכתב ובעל פה הציגו היהודים המשיחיים את עצמם כ"חיל חלוץ בלתי מוכר" של התנועה הציונית.

בשנות העשרים נשלחו לארץ ישראל "מיסיונרים ציוניים" שהיו קשורים לאגודה של היהודים המשיחיים באמריקה. שבתאי רוהולד הגיע לחיפה בעוד שחיים יעקבס השתקע בירושלים. שניהם ראו בעצמם ציונים מעשיים, ואכן, המושג "בית לאומי" לעם ישראל בארץ ישראל מודגש בכתביהם ובנאוניהם. דבר זה בולט בעיקר על רקע תמיכתם הפעילה בהצהרת בלפור. יעקבס, למשל, התגאה בכך שבאופן עקבי הוא תרם כספים לקופת הקק"ל

נשאר בארץ לאחר שהבריטים עזבו שלמה אוסטרובסקי, 1995

וקרן היסוד. רוהולד טיפח את קשריו עם ההנהגה הציונית בארץ, ובין השאר החמין רשמית להשתתף בטקס חנוכת האוניברסיטה העברית בהר הצופים, בנוכחות הלורד בלפור. בטקס עצמו וגם לאחר מכן הוא עודד בהתלהבות את התורמים למפעל הציוני.

במקביל להתבססות "הבית הלאומי" בארץ ישראל בתקופת המנדט הלכה והתמסדה גם הפעילות הציונית של היהודים המשיחיים בארץ, שבאותה עת נאמד מספרם בכ-120 נפש. שני ביטאונים יצאו לאור מטעמם, ובין השאר הם שימשו כבימה להבעת דיעותיהם בכיוון הלאומי והציוני. האחד, "תקוות ציון" והשני, "הצופה", שניהם ראוי לציין, נכתבו בעברית מודרנית. אומנם ביטאונים אלו שימשו בראש ובראשונה

על אילו "יהודים משיחיים" מדובר? הכוונה ליהודים אשר בפי מתנגדיהם נקראים "מומרים" או "משומדים", בעוד שבפי עצמם הם מוגדרים "עברים נוצרים" (Hebrew Christians) או "יהודים משיחיים". מחד גיסא הם דבקים במוצאם היהודי ואף קנאים להשתייכותם למסגרת האתנית היהודית, אך מאידך גיסא הם אימצו לעצמם את האמונה בישוע מנצרת. עבורם ישוע הוא גואל אישי ומשיח של עם ישראל. למעשה, קבוצה זו ממוקמת בשוליים של שני עולמות: היהודי והנוצרי גם יחד. אך למרות זאת מדובר בקבוצה דינמית מאוד, שמעוררת תגובות והתייחסויות רבות לעצם קיומה ולמסרים שחרתה על דגלה.

ברצוני לבחון את יחסם ואף את תרומתם הסגולית של יהודים משיחיים להיבטים הרעיוניים והמעשיים של התנועה הציונית. מבחינה כרונולוגית אני מתמקד בתקופה שבין השנים 1866-1948, כלומר, מזמן הקמת "אגודה" (Alliance) של יהודים משיחיים באנגליה ועד קום המדינה. במקביל להופעתם של חלוצי הציונות המודרנית בשנות ה-60 של המאה הקודמת צמחה גם הפעילות הציונית של יהודים משיחיים בעת החדשה. לאלו ולאלו שימש הרעיון הציוני כוח מלכד מבחינה חברתית וארגונית.

ביטויים של תודעה ופעילות ציוניות הופיעו בתדירות גבוהה בכתבי עת חדשים של יהודים משיחיים שהופצו באנגליה במחצית השנייה של המאה הקודמת. על רקע התפרצויות של גילויים אנטישמיים הובעו בעיתונות זו שאיפות לאומיות שהתמקדו בשיבה למולדת האבות בארץ ישראל. בכתביהם חוזרים ונשנים ביטויים מגוונים של פטריוטיות ביחס לתקומה לאומית (restoration) של עם ישראל בארץ ישראל, החל בזמנם הם ובעתיד.

כתביו של הרצל וארגון הקונגרסים הציוניים שימשו "אבן שואבת" גם עבור היהודים המשיחיים. כך, למשל, לקראת כינוס הקונגרס הציוני ה-4 בלונדון בשנת 1900, שיגר נשיא האגודה של

א) החזרה לציון הגשמית היא בבחינת "החזרת טורה ליושנה", קרי, כבתקופת מעשי השליחים שבברית החדשה, במובן של החייאת ערכים רוחניים ראשוניים. במילים אחרות, השיבה לירושלים, כעיר עברית, מסמלת בהקשר זה את קהילת ירושלים הראשונה של יהודים משיחיים, שבקרבה שכנה אמת אותנטית. קהילת ירושלים המקורית היא אשר הנהיגה את מכלול המאמינים בישוע, מאומות העולם ומישראל

כאחת. השיבה לציון מסמלת, אפוא, חזרה אל "משיח עברי" והחייאת כנסייה או קהילה עברית. מנקודת ראות זו חוזרים היהודים המשיחיים אל מכורתם באופן פיזי במטרה לבצע אורגניזציה שורשית בעולם של תלמידי ישוע ובמיוחד על ידי טיהור הכנסייה הנוצרית שסטתה מדרכי ציון.

ב) בתחום האסקטולוגי – לירושלים ולארץ ישראל יש מקום מרכזי בצפייה לקראת מלכות המשיח עלי אדמות במשך אלף שנים. לצפייה זו יש יזקה הדוקה לסגוליות של הלאום היהודי שעתיד לתפקד כ"ממלכת כוהנים וגוי קדוש", לאחר שכל עם ישראל יקבל את עול האמונה בישוע. תפיסה זו מעוגנת בייחודיות שקשורה

להבטחות המקרא שניתנו במיוחד לאומה הישראלית. בהקשר זה הם, היהודים המשיחיים, מהווים את הניצנים שמבשרים את התחייה

הרוחנית של עם ישראל, כפי שמתואר אצל הנביא יחזקאל.

אולם במחנה המגוון של היהודים המשיחיים, שני המושגים "שיבת ציון" ו"ציונות" לא תמיד נכרכו יחד ובאופן אוטומטי... תודעה לאומית ציונית לא בהכרח התקשרה עם המושג "שיבת ציון". כך אנו רואים בקהילות מסוימות, כגון בוורשה ובקייב, שבהן פרחת תודעה לאומית חזקה שבאה לידי ביטוי בשימוש מודגש בלשון

לאומית – אידיש או עברית – בפרסומים הפנימיים שלהם. אך הגילויים של שאיפות לאומיות הצטמצמו בתחום מוגדר למדי של "ציונות רוחנית" בלבד... בליטורגיה שלהם, לדוגמה, הודפסו אומנם שירונים באידיש ובעברית, אך למעשה מוזכרת בהם בעיקר ציון השמימית, "ירושלים של מעלה", בעוד שירושלים של מטה איננה ממש שייכת להם מבחינת ציפייה גשמית בעתיד... פועל יוצא של עמדות אלו היה שעם ישראל יכול להמשיך ולהישאר בארצות הפזורה שבהן השתכן. אומנם קבוצת היהודים המשיחיים גדלה בפלשתינה-ארץ ישראל לאחר עלייתו של היטלר לשלטון, אך רוב רובם עזבו את הארץ ערב הכרזת העצמאות ב-1948.

במצב כמעט חשאי הם פונו למקומות שונים בבריטניה ובאירופה. בפנינו זה אפשר לראות

נשאר בארץ לאחר שהבריטים עזבו – חיים חיימוף ז"ל, 1977

גם סממנים ברורים של התפנות מרצון, עקב תחושה חזקה של אי ודאות לגבי העתיד הצפוי. חששם היה מפני התנכלויות ואף רדיפות בהיותם "יהודים נוצרים" בתוך מדינה יהודית מובהקת. מכל מקום, עובדה היסטורית היא שכמאה יהודים משיחיים הועברו בסתר מן הארץ בדרכי הים והאוויר לצד ההתפנות של הכוחות המנדטוריים.

יחד עם זאת, מן הראוי לציין כי במקביל להתפנות הקולקטיבית עדיין נשארה "שארית" שלהם בארץ. כתריסר מביניהם רצו לממש את אמונתם בדבר הגשמת "ציונות תנ"כית" ולכן דחו את ההזמנה להתפנות מהארץ. לא זו בלבד שהם סירבו להצטרף למתפנים, אלא שכאשר פרצו פעולות האיבה הם הצטרפו לכוחות השונים של המחותרות, מתוך תחושת חובה לאומית והזדהות מעשית עם כל היישוב. קבוצת גרעין זו, בתוכה מנהיגים כגון-מאיר, אוסטרובסקי וחיימוף (בר-דוד), היוותה לאחר כינון המדינה את היסוד שסביבו צמחה תנועה ישראלית כמעט חדשה לחלוטין של יהודים משיחיים. אולם, זוהי כבר פרשה בפני עצמה. לסיכום, בתקופה ובמקומות הנדונים ניתן להצביע על מודעות לאומית חזקה בחוגים שונים של יהודים משיחיים. מודעות זו באה לידי ביטוי בשימוש בטרמינולוגיה עשירה בסמנטיקה לאומית ופטריוטית. לצידם של ציונים נלהבים שדרשו מעצמם ומאחרים, לא פחות נלהבים, שהבליטו את ציון השמימית על חשבון ציון הארצית. ■

אורזיוס לשון

מדור לענייני לשון

לשון מקרא ולשון חכמים

מאת אורנה גרינמן

השפה העברית נשענת על שני יסודות עיקריים: לשון מקרא ולשון חכמים. המקרא – כלומר, ספרי התנ"ך. לשון חכמים היא העברית של המשנה, התלמוד והמדרשים השונים. השתיים דומות זו לזו, אבל גם יש ביניהן לא מעט הבדלים. בתקופת המשנה לא נהגו לערבב ביניהן. לשון התנ"ך נחשבה לשפת קודש ונשמרה לתפילות בלבד. בתקופת ההשכלה התהפכו היוצרות והכותבים השונים העדיפו את לשון המקרא. אבל בימינו משלבים את השתיים זו בזו, ולפעמים – באותו משפט – יש מילים מכאן ומכאן. אין כל סיבה להעדיף את הישנה על פני החדשה או להיפך.

וכך נוצרו רשימות ארוכות של שתי מילים שונות המשמשות לאותו עניין. כפילות זו מבלבלת אותנו, ולפעמים נדמה לנו שמילה אחת נכונה (המקראית בדרך כלל) והשנייה פסולה או המונית. למשל, יש הטוענים שהמילה "אשר" עדיפה על "ש".

לשון חכמים	לשון מקרא
כיצד	איך
מדינה	ארץ
שחרית	בוקר
בלא	בלי
כדי ש	בעבור
אומה	גוי (עם)
שליח	מלאך
תבשיל	ניזד
אילן	עץ
תענית	צום
כותל	קיר
חמה	שמש

"ערב טוב לקהל אשר בבית", נוהג לומר באופן קבוע אחד המנחים בערוץ השני, ומדוע לדעתו חשוב שנדע שאשר בבית? "אשר" היא לשון מקרא, "ש" לשון חכמים, וזה הכל. שתיהן כשרות.

עוד כמה דוגמאות:

הן תלכנה, תבואנה, תלמדנה – לשון מקרא. הן ילכו, יבואו, ילמדו – לשון חכמים. אין עוד צורך לשבור את הראש על שינון הטיה נפרדת של בניינים לזכר ולנקבה. והרשימה עוד ארוכה.

ראובן סיוון אמר כי יחודה של שפה חיה הוא בין השאר ביכולת שלה לטייל הלוך ושוב על פני ההיסטוריה של עצמה ולשאוב כאוות נפשה מכל באר שתחפוץ בה. אם היום יום "יפה" (לשון מקרא), סביר להניח שמחר יהיה "נאה" (לשון חכמים). פעם אני יכולה "לסלוח" (מקרא) ופעם "למחול" (חכמים). פעם "כך" (חכמים) ופעם "ככה" (מקרא). ■